Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)

4 päivänä lokakuuta 2024*

Ennakkoratkaisupyyntö – Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekovälineiden menetetyksi tuomitseminen – Puitepäätös 2005/212/YOS – Direktiivi 2014/42/EU – Soveltamisalat – Kansallinen rikosoikeudellinen menettely, jossa lainvastaisesti hankittu omaisuus voidaan tuomita menetetyksi – Rikosta ei todeta – Menetetyksi tuomitseminen ilman rikostuomiota – Muut syyt kuin sairaus tai pakeneminen

Yhdistetyissä asioissa C-767/22, C-49/23 ja C-161/23,

joissa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvista ennakkoratkaisupyynnöistä, jotka Latvijas Republikas Satversmes tiesa (perustuslakituomioistuin, Latvia) on esittänyt 8.12.2022, 31.1.2023 ja 14.3.2023 tekemillään päätöksillä, jotka ovat saapuneet unionin tuomioistuimeen 12.12.2022, 1.2.2023 ja 16.3.2023, saadakseen ennakkoratkaisun asioissa, jotka on pannut vireille

1Dream OÜ,

DS,

DL,

VS ja

JG (C-767/22) sekä

AZ,

1Dream OÜ,

Produktech Engineering AG,

BBP ja

Polaris Consulting Ltd (C-49/23) sekä

VL,

ZS,

* Oikeudenkäyntikieli: latvia.

Lireva Investments LTD,

VI ja

FORTRESS FINANCE Inc. (C-161/23),

ja joissa asioiden käsittelyyn osallistuu:

Latvijas Republikas Saeima,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja A. Arabadjiev, varapresidentti L. Bay Larsen (esittelevä tuomari) sekä tuomarit T. von Danwitz, A. Kumin ja I. Ziemele,

julkisasiamies: P. Pikamäe,

kirjaaja: I. Illéssy ja S. Spyropoulos, hallintovirkamiehet,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 15.4.2024 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– 1Dream OÜ, edustajanaan S. Bērtaitis, advokāts,

– VS, DL ja DS, edustajanaan A. Jaunzars, advokāts,

– JG, edustajinaan I. Nikuļceva ja A. Voroņko, advokāti,

– AZ, edustajanaan R. Valdemārs, advokāts,

– Produktech Engineering AG, edustajinaan T. Krūmiņš ja L. Liepa, advokāti,

– BBP, edustajanaan A. Rasa, advokāts,

– Polaris Consulting Ltd, edustajanaan A. Liepiņš, advokāts,

– VL, edustajinaan L. Lielbriede, advokāta palīdze, S. Oborenko ja E. Rusanovs, advokāti,

– ZS, edustajanaan A. Ņikiforovs, jurists,

– Lireva Investments LTD, edustajanaan A. Rasa, advokāts,

– VI, edustajanaan D. Siliņa, advokāts,

– FORTRESS FINANCE Inc., edustajanaan L. Baltiņa, advokāta palīdze,

– Latvian hallitus, asiamiehinään J. Davidoviča, K. Pommere ja S. Zābele,

– Tšekin hallitus, asiamiehinään M. Smolek, T. Suchá ja J. Vláčil,

– Euroopan komissio, asiamiehinään I. Naglis, I. Rubene, M. Wasmeier ja I. Zaloguin,

kuultuaan julkisasiamiehen 11.7.2024 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyynnöt koskevat Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 47 artiklan, rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta 24.2.2005 tehdyn neuvoston puitepäätöksen 2005/212/YOS (EUVL 2005, L 68, s. 49), rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa 3.4.2014 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU (EUVL 2014, L 127, s. 39) sekä unionin ensisijaisuusperiaatteen tulkintaa.

2 Nämä pyynnöt on esitetty perustuslainmukaisuutta koskevissa menettelyissä, joissa vireillepanijoina ovat 1Dream OÜ, DS, DL, VS ja JG (asia C-767/22), AZ, 1Dream, Produktech Engineering AG, BBP ja Polaris Consulting Ltd (asia C-49/23) sekä VL, ZS, Lireva Investments LTD, VI ja FORTRESS FINANCE Inc. (asia C-161/23) ja joissa on kyse niiden kansallisten oikeussääntöjen perustuslainmukaisuudesta, joilla säännellään omaisuuden menetetyksi tuomitsemista koskevaa menettelyä.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

Puitepäätös 2005/212

3 Puitepäätöksen 2005/212 2 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Kunkin jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet voidakseen tuomita osaksi tai kokonaan menetetyksi rikoksentekovälineet ja sellaisen rikoksen tuottaman hyödyn, josta voi seurata yli yhden vuoden pituinen vankeusrangaistus, tai kyseisen hyödyn arvoa vastaavan määrän omaisuutta.”

Direktiivi 2014/42

4 Direktiivin 2014/42 johdanto-osan 5, 15, 16, 21 ja 22 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”(5) Vähimmäissäännöt hyväksymällä lähennetään jäsenvaltioiden jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevia järjestelmiä ja edistetään siten keskinäistä luottamusta ja tehokasta rajat ylittävää yhteistyötä.

– –

(15) Rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn, tai rikoksentekovälineiden tai rikoshyödyn arvoa vastaavan omaisuuden menetetyksi tuomitsemisen olisi oltava mahdollista rikoksesta annetun lainvoimaisen tuomion perusteella. Myös asianosaisen poissa ollessa toteutetut menettelyt voivat johtaa tällaiseen lainvoimaiseen tuomioon. Jos menetetyksi tuomitseminen lainvoimaisen tuomion perusteella ei ole mahdollista, rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn menetetyksi tuomitsemisen olisi silti oltava mahdollista tietyissä olosuhteissa, ainakin epäillyn tai syytetyn sairauden tai pakenemisen ollessa kyseessä. Tämän velvoitteen noudattamiseksi olisi kuitenkin riittävää, että jäsenvaltioilla olisi asianosaisen poissa ollessa toteuttavia menettelyjä tällaisia sairaus- ja pakenemistapauksia varten. Kun epäilty tai syytetty on paennut, jäsenvaltioiden olisi toteutettava kaikki kohtuulliset toimet, ja ne voivat edellyttää, että asianomainen henkilö kutsutaan menetetyksi tuomitsemista koskevaan menettelyyn tai että tämä menettely saatetaan hänen tietoonsa.

(16) Tätä direktiiviä sovellettaessa katsottaisiin kyseessä olevan sairaus, kun epäilty tai syytetty ei pysty osallistumaan rikosoikeudelliseen menettelyyn pidemmällä aikavälillä, minkä tuloksena menettelyä ei voida jatkaa normaaleissa olosuhteissa. Epäiltyjä tai syytettyjä voidaan pyytää todistamaan sairaus esimerkiksi lääkärintodistuksella, joka tuomioistuimen pitäisi voida jättää huomioimatta, jos se katsoo todistuksen epätyydyttäväksi. Tämä ei saisi vaikuttaa kyseisen henkilön oikeuteen käyttää menettelyssä oikeudellista edustajaa.

– –

(21) Laajennetun hyödyn menettämisen olisi oltava mahdollista, kun tuomioistuin katsoo, että kyseinen omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Tämä ei tarkoita sitä, että olisi osoitettava kyseisen omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Jäsenvaltiot voivat säätää, että voisi esimerkiksi olla riittävää, että tuomioistuin pitää asiaa todennäköisenä tai voi kohtuudella olettaa olevan huomattavasti todennäköisempää, että kyseinen omaisuus on hankittu rikollisen toiminnan kuin muun toiminnan avulla. Tässä yhteydessä tuomioistuimen on tarkasteltava tapauksen olosuhteita, myös tosiasioita ja saatavilla olevia todisteita, joiden perusteella voitaisiin antaa laajennettua rikoshyödyn menetetyksi tuomitsemista koskeva päätös. Se, että henkilön omaisuus on suhteettoman suuri verrattuna hänen laillisiin tuloihinsa, voisi olla eräs tällainen tosiasia, josta tuomioistuin voi päätellä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Jäsenvaltiot voisivat myös määritellä vaadittavan ajanjakson, jonka kuluessa omaisuuden voitaisiin katsoa syntyneen rikollisesta toiminnasta.

(22) Tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä. Se ei estä jäsenvaltioita säätämästä kansallisessa lainsäädännössään laajemmista valtuuksista, mukaan lukien esimerkiksi niiden todisteita koskevien sääntöjen osalta.”

5 Direktiivin 2014/42 1 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Tässä direktiivissä vahvistetaan vähimmäissäännöt, joiden nojalla omaisuus voidaan jäädyttää sen mahdollista myöhempää menetetyksi tuomitsemista varten tai tuomita menetetyksi rikosasiassa.

2. Tämä direktiivi ei vaikuta menettelyihin, joita jäsenvaltiot voivat käyttää tuomitakseen menetetyksi kyseessä olevan omaisuuden.”

6 Direktiivin 2014/42 2 artiklassa säädetään tarkemmin seuraavaa:

”Tässä direktiivissä tarkoitetaan:

1) ’rikoshyödyllä’ rikoksen välittömästi tai välillisesti tuottamaa taloudellista etua; se voi muodostua mistä tahansa omaisuudesta, ja siihen kuuluvat minkä tahansa rikoksen välittömästi tuottaman hyödyn myöhempi uudelleensijoittaminen tai muuntaminen ja mitkä tahansa taloudellista arvoa omaavat edut;

2) ’omaisuudella’ kaikkea aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä oikeudellisia asiakirjoja ja välineitä, joilla todistetaan omistusoikeus tai muu oikeus tällaiseen omaisuuteen;

3) ’rikoksentekovälineillä’ omaisuutta, jota on osaksi tai kokonaan käytetty tai aiotaan käyttää rikoksen tai rikosten tekemiseen millä tavalla tahansa;

4) ’menetetyksi tuomitsemisella’ tuomioistuimen määräämää rikokseen liittyvän omaisuuden lopullista menetystä;

– –

6) ’rikoksella’ tarkoitetaan 3 artiklassa luetelluissa välineissä tarkoitettuja rikoksia.”

7 Direktiivin 2014/42 4 artiklassa, jonka otsikko on ”Menetetyksi tuomitseminen”, säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoksentekovälineet ja rikoshyöty tai rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn arvoa vastaava omaisuus voidaan tuomita joko kokonaan tai osittain menetetyiksi rikoksen johdosta annetulla lainvoimaisella tuomiolla, joka voidaan antaa myös menettelyssä, jossa asia tutkitaan ja ratkaistaan vastaajan poissaolosta huolimatta.

2. Ainakin tapauksissa, joissa menettämisseuraamusta ei voida tuomita 1 kohdan nojalla siksi, että epäilty tai syytetty on sairas tai paennut, jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoshyöty ja rikoksentekovälineet voidaan tuomita menetetyiksi, kun on aloitettu rikosoikeudellinen menettely rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, ja kun menettely olisi voinut johtaa rikoksesta tuomitsemiseen, jos epäilty tai syytetty olisi voinut osallistua oikeudenkäyntiin.”

8 Direktiivin 2014/42 5 artiklan, jonka otsikko on ”Laajennettu menetetyksi tuomitseminen”, 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, tuomitulle kuuluva omaisuus voidaan tuomita joko kokonaan tai osittain menetetyksi, jos tuomioistuin on vakuuttunut tapauksen olosuhteiden, mukaan lukien täsmälliset tosiseikat ja saatavilla olevat todisteet, [kuten se, että varojen arvo on suhteettoman suuri tuomitun henkilön laillisiin tuloihin nähden,] perusteella, että kyseinen omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta.”

9 Direktiivin 2014/42 6 artiklan, jonka otsikko on ”Kolmansille osapuolille siirrettyjen varojen menetetyksi tuomitseminen”, 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta epäillyn tai syytetyn suoraan tai välillisesti kolmannelle osapuolelle siirtämä tai kolmannen osapuolen suoraan tai välillisesti epäillyltä tai syytetyltä hankkima rikoshyöty tai muu omaisuus, jonka arvo vastaa rikoshyödyn arvoa, voidaan tuomita menetetyksi ainakin tapauksissa, joissa kolmas osapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää konkreettisten tosiasioiden ja olosuhteiden, myös omaisuuden siirtymisen veloituksetta tai huomattavasti markkina-arvoa alemmasta hinnasta, perusteella, että siirron tai hankinnan tarkoituksena oli menetetyksi tuomitsemisen välttäminen.”

10 Direktiivin 2014/42 8 artiklan 1 ja 8 kohdassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että henkilöillä, joita tässä direktiivissä säädetyt toimenpiteet koskevat, on oikeus tehokkaisiin suojakeinoihin ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oikeuksiensa suojaamiseksi.

– –

8. Henkilöllä, jota asia koskee, on oltava 5 artiklassa tarkoitettujen menettelyjen yhteydessä tosiasiallinen mahdollisuus riitauttaa tapauksen olosuhteet, myös tapauksen tosiasiat ja saatavilla olevat todisteet, joiden perusteella kyseinen omaisuus katsotaan rikollisesta toiminnasta peräisin olevaksi omaisuudeksi.”

11 Direktiivin 2014/42 14 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Korvataan – – puitepäätöksen [2005/212] 1 artiklan neljä ensimmäistä luetelmakohtaa ja 3 artikla niiden jäsenvaltioiden osalta, joita tämä direktiivi sitoo – – ”

Asetus (EU) 2018/1805

12 Jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta 14.11.2018 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2018/1805 (EUVL 2018, L 303, s. 1) johdanto-osan 13 perustelukappale on muotoiltu seuraavasti:

”Tätä asetusta olisi sovellettava kaikkiin jäädyttämispäätöksiin ja kaikkiin menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin, jotka on annettu rikosoikeudellisissa menettelyissä. ’Rikosoikeudellinen menettely’ on autonominen käsite unionin lainsäädännössä, sellaisena kuin Euroopan unionin tuomioistuin sitä tulkitsee, sanotun kuitenkaan rajoittamatta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön soveltamista. Ilmaisun tulisi näin ollen kattaa kaiken tyyppiset rikokseen liittyvien menettelyjen seurauksena annetut jäädyttämispäätökset ja menetetyksi tuomitsemista koskevat päätökset, ei vain direktiivin [2014/42] soveltamisalaan kuuluvia päätöksiä. Se kattaa myös muun tyyppiset päätökset, jotka on annettu ilman lopullista tuomiota. – – ”

Latvian oikeus

13 Latvian tasavallan perustuslain (Latvijas Republikas Satversme, jäljempänä Latvian perustuslaki) 92 §:n ensimmäisessä ja toisessa virkkeessä säädetään seuraavaa:

”Jokaisella on oikeus vedota oikeuksiinsa ja oikeutettuihin etuihinsa puolueettomassa tuomioistuimessa. Jokaisella on oikeus tulla kohdelluksi syyttömänä aina siihen saakka, kunnes hänen syyllisyytensä on lain mukaisesti näytetty toteen.”

14 21.4.2005 annetun rikosprosessilain (Kriminālprocesa likums) (Latvijas Vēstnesis, 2005, nro 74), sellaisena kuin se oli voimassa tosiseikkojen tapahtumahetkellä (jäljempänä rikosprosessilaki), 124 §:n 6 momentissa säädetään, että rikosoikeudellisissa ja lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevissa menettelyissä omaisuuden lainvastainen alkuperä katsotaan näytetyksi, mikäli todistelun aikana on syytä katsoa, että omaisuus on mitä todennäköisimmin rikollista eikä laillista alkuperää.

15 Rikosprosessilain 125 §:n 3 momentissa säädetään, että rahanpesun kohteena ollut omaisuus katsotaan hankituksi lainvastaisesti, mikäli rikosoikeudelliseen menettelyyn saatettu henkilö ei kykene esittämään uskottavaa selitystä omaisuuden laillisesta alkuperästä ja mikäli menettelystä vastaava voi todisteiden kokonaisarvioinnin perusteella olettaa, että omaisuus on mitä todennäköisimmin laitonta alkuperää.

16 Rikosprosessilain 126 §:n 3^1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Mikäli rikosoikeudelliseen menettelyyn saatettu henkilö väittää, ettei omaisuutta voida pitää lainvastaisesti hankittuna, hänen on osoitettava omaisuuden alkuperän laillisuus. Mikäli luotettavia tietoja omaisuuden alkuperän laillisuudesta ei ole toimitettu asetetussa määräajassa, häneltä evätään mahdollisuus saada korvausta vahingosta, joka aiheutuu kyseisen omaisuuden käytön rajoittamisesta rikosoikeudellisen menettelyn aikana.”

17 Rikosprosessilain 626 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Tutkintaviranomainen tutkintaa johtavan syyttäjän suostumuksella tai syyttäjä voi rikosoikeudellisessa menettelyn valmistelussa esiin tulleiden omaisuuskysymysten nopeaa ratkaisemista varten ja prosessiekonomisista syistä erottaa rikosasian aineistosta lainvastaisesti hankittuun omaisuuteen liittyvän aineiston ja käynnistää tätä koskevan erillisen menettelyn, jos seuraavat edellytykset täyttyvät:

1) kaikki todisteet viittaavat siihen, että poisotettu tai takavarikoitu omaisuus on hankittu lainvastaisesti tai että se liittyy rikokseen

2) rikosasian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi ennakoitavissa olevassa tulevaisuudessa (kohtuullisessa ajassa) on objektiivisista syistä mahdotonta tai siitä voi aiheutua huomattavia perusteettomia kustannuksia.”

18 Rikosprosessilain 627 §:n 1–5 momentissa säädetään seuraavaa:

”(1) Menettelystä vastaava henkilö tekee tämän lain 626 §:ssä säädetyin edellytyksin päätöksen lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevan menettelyn aloittamisesta ja toimittaa tuomioistuimelle lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevat tiedot.

(2) Menettelystä vastaava henkilö ilmoittaa päätöksessään seuraavat tiedot:

1) tiedot tosiseikoista, jotka osoittavat omaisuuden ja rikoksen välisen yhteyden tai omaisuuden lainvastaisen alkuperän, sekä tutkittavana olevan rikosasian aineistosta poimituista omaisuuden lainvastaiseen hankintaan liittyvistä seikoista

2) omaisuuteen sidoksissa olevat henkilöt

3) lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevat ehdotetut toimenpiteet

4) tarvittaessa tiedot uhrista.

(3) Päätös ja liitteet toimitetaan rajona (pilsētas) tiesalle (hallintoalueen tai kaupungin alioikeus).

(4) Lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevan aineiston sisältämät seikat kuuluvat tutkintasalaisuuden piiriin, ja niihin voivat tutustua menettelystä vastaava henkilö, syyttäjä ja asiaa käsittelevä tuomioistuin. Tämän lain 628 §:ssä tarkoitetut henkilöt voivat tutustua aineiston sisältämiin seikkoihin menettelystä vastaavan henkilön luvalla ja tämän määräämässä laajuudessa.

(5) Menettelystä vastaavan henkilön päätöksestä, jolla hylätään pyyntö saada tutustua asian aineiston sisältämiin seikkoihin, voidaan valittaa rajona (pilsētas) tiesaan, jonka tehtävänä on ratkaista omaisuuden lainvastaista hankkimista koskeva asia. Tuomari päättää, hyväksyykö vai hylkääkö hän valituksen kokonaan tai osittain. Ratkaisuun ei voida hakea muutosta. Jotta tuomari voi päättää, vaarantaako aineistoon tutustuminen yksilön perusoikeuksia, yleistä etua tai rikosoikeudellisen menettelyn tavoitteen saavuttamista, hän voi pyytää itselleen rikosoikeudellisen aineiston ja tutustua siihen.”

19 Rikosprosessilain 628 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Menettelystä vastaava henkilö toimittaa välittömästi jäljennöksen 627 §:ssä tarkoitetusta päätöksestä epäillylle tai syytetylle ja henkilölle, jonka omaisuus on otettu pois tai takavarikoitu, jos nämä henkilöt ovat asiaa koskevan rikosoikeudellisen menettelyn kohteena, tai muulle henkilölle, jolla on omistusoikeus kyseiseen omaisuuteen – – ”

20 Rikosprosessilain 628 §:ssä ollut ilmaisu ”epäillylle tai syytetylle” poistettiin 7.10.2021 annetulla lailla (*Latvijas Vēstnesis*, 2021, nro 202) 2.11.2021 alkaen.

21 Rikosprosessilain 630 §:ssä säädetään seuraavaa:

”(1) Lainvastaisesti hankittuun omaisuuteen kohdistuvassa tutkinnassa tuomari

1) päättää, katsotaanko omaisuus hankituksi lainvastaisesti tai liittyykö se rikokseen

2) selvittää, onko olemassa tietoja omaisuuden laillisesta omistajasta tai haltijasta

3) toteaa, onko henkilöllä perusteltu oikeus kyseiseen omaisuuteen

4) määrää lainvastaisesti hankittuun omaisuuteen kohdistettavista toimista.

(2) Jos tuomioistuin toteaa, että omaisuuden ja rikoksen välistä yhteyttä ei ole osoitettu tai että omaisuuden alkuperä ei ole lainvastainen, se tekee päätöksen lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevan menettelyn lopettamisesta.”

22 Rikosprosessilain 631 §:n 1 momentissa säädetään, että ”tuomioistuimen päätökseen voidaan hakea muutosta 10 päivän kuluessa apgabaltiesalta (ylioikeus)”, ja sen 3 momentissa säädetään, että ”tuomioistuin voi kumota muutoksenhaun johdosta rajona (pilsētas) tiesan (alioikeus) päätöksen ja antaa tämän lain 630 §:ssä tarkoitetun päätöksen”, johon ”ei voida hakea muutosta”.

Pääasiat ja ennakkoratkaisukysymykset

Asia C-767/22

23 1Dreamille, DS:lle, DL:lle ja JG:lle kuuluvia varoja, rahoitusvälineitä ja irtainta omaisuutta takavarikoitiin vuosina 2019 ja 2020 vireille pannuissa rikosoikeudellisissa menettelyissä, joissa oli kyse pääasiallisesti rikoshyötyyn kohdistuneesta laajamittaisesta rahanpesusta.

24 Nämä menettelyt olivat yhä tutkintavaiheessa, kun ennakkoratkaisupyyntö esitettiin.

25 Menettelyistä vastaava henkilö pani vireille 12.3.2021–21.2.2022 kyseessä olevat lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevat menettelyt, joiden kohteena olivat nämä varat, rahoitusvälineet ja irtain omaisuus. Hän toimitti näitä menettelyitä silmällä pitäen niitä koskevan aineiston toimivaltaisille tuomioistuimille.

26 Erityisesti 1Dreamille kuuluvien varojen osalta Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija (Riian ylioikeuden rikosasiaoinjaosto, Latvia) totesi muutoksenhausta antamassaan ratkaisussa, että 1Dreamin varat oli hankittu lainvastaisesti. Tämän johdosta kyseinen ylioikeus päätti tuomita ne menetetyiksi ja siirsi ne valtion varoihin. DS:n, de DL:n, de VS:n ja JG:n varoja koskevien asioiden käsittelyä lykättiin.

27 1Dream, DS, DL, VS ja JG olivat näissä lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevissa menettelyissä pyytäneet menettelystä vastaavaa myöntämään heille rikosprosessilain 627 §:n 4 momentin mukaisesti oikeuden tutustua asian aineistoon. Koska menettelystä vastaava oli hyväksynyt pyynnöt vain osittain, nämä valittivat hänen päätöksistään.

28 1Dream, DS, DL, VS ja JG katsoivat, että rikosprosessilain 627 §:n 4 ja 5 momentilla käyttöön otettu sääntely asetti heidät epäedulliseen asemaan suhteessa menettelystä vastaavaan, ja panivat Latvijas Republikas Satversmes tiesassa (perustuslakituomioistuin, Latvia), joka on pyytänyt ennakkoratkaisua, vireille näiden säännösten perustuslainmukaisuuden arviointiin tähtäävän menettelyn väittäen, että nämä säännökset eivät olleet Latvian perustuslain 92 §:n ensimmäisessä virkkeessä vahvistetun oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin koskevan periaatteen mukaisia puitepäätöksen 2005/212 ja direktiivin 2014/42 valossa tarkasteltuna.

29 Voidakseen ratkaista käsiteltäväkseen saatetut asiat ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii ensimmäiseksi, voidaanko puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 soveltaa rikosprosessilain 626 §:n 1 momentissa tarkoitettuun lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevaan menettelyyn.

30 Se tarkentaa tämän osalta, että lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevista menettelyistä erillisissä rikosoikeudellisissa menettelyissä kyseessä olevat rikokset on mainittu puitepäätöksen 2005/212 2 artiklan 1 kohdassa ja direktiivin 2014/42 3 artiklassa.

31 Se viittaa myös siihen, että asiassa Agro In 2001 19.3.2020 annetussa tuomiossa (C-234/18, EU:C:2020:221) ja asiassa Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo 28.10.2021 annetussa tuomiossa (C-319/19, EU:C:2021:883) kyseessä olleista tapauksista poiketen lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevaan menettelyyn sovelletaan rikosprosessia koskevia oikeussääntöjä.

32 Lisäksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii, kattaako direktiivin 2014/42 4 artiklan 2 kohta omaisuuden menetetyksi tuomitsemisen tilanteissa, joissa tuomiota ei voida antaa muista kuin epäillyn tai syytetyn sairauteen tai pakenemiseen liittyvistä syistä.

33 Se tarkentaa tämän osalta, että lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevalla menettelyllä tähdätään niiden kysymysten nopeaan, tehokkaaseen ja taloudelliseen ratkaisemiseen, jotka liittyvät omaisuuden lailliseen alkuperään tai sen yhteyteen rikokseen ja jotka ovat tulleet esiin rikosoikeudellisen menettelyn valmisteluvaiheessa. Tuomari toteaa omaisuuden tulleen hankituksi lainvastaisesti ennen kuin rikoksesta on saatu näyttö tai ennen kuin siitä on annettu tuomio. Tämä toteaminen ei myöskään vastaa yhden tai useamman rikoksen toteamista.

34 Lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskeva menettely tulee vireille menettelystä vastaavan päätöksellä siten, että rikosoikeudellisen menettelyn aineistosta erotetaan tähän ensin mainittuun menettelyyn saatettua omaisuutta koskeva aineisto, mikäli menettelystä vastaava katsoo yhtäältä, että todisteiden kokonaistarkastelu viittaa siihen, että omaisuus on hankittu lainvastaisesti tai että se liittyy rikokseen, ja toisaalta, että asian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi ennakoitavissa olevassa tulevaisuudessa tai kohtuullisessa ajassa on objektiivisista syistä mahdotonta tai siitä voisi aiheutua huomattavia ja perusteettomia kustannuksia.

35 Menettelystä vastaava voi siis päättää asian saattamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi ja tuomioistuin vahvistaa tällaisessa tilanteessa vain sen, onko omaisuus hankittu lainvastaisesti tai liittykö se rikokseen. Sen jälkeen, kun asiaa käsittelevä tuomioistuin on lausunut tästä, kysymys katsotaan lopullisesti ratkaistuksi eikä sitä enää käsitellä siinä rikosoikeudellisessa menettelyssä, jonka aikana lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskeva menettely on pantu vireille.

36 Toiseksi siltä varalta, että puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 katsottaisiin voitavan soveltaa käsiteltävässä tapauksessa, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii sitä, kuinka laaja oikeus henkilöllä, jonka omaisuus on lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevan menettelyn kohteena, on tutustua menettelyn aineistoon, ja tapauksen niin vaatiessa mahdollisuutta pitää voimassa niiden säännösten vaikutukset, jotka se katsoisi unionin oikeuden vastaisiksi.

37 Tämän vuoksi Latvijas Republikas Satversmes tiesa on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Kuuluuko kansallinen lainsäädäntö, jonka nojalla kansallinen tuomioistuin päättää lainvastaisesti hankitun omaisuuden menetetyksi tuomitsemisesta tällaista omaisuutta koskevassa erillisessä menettelyssä, joka on erotettu pääasiaa koskevasta rikosoikeudellisesta menettelystä, ennen kuin rikos on todettu ja henkilö on tuomittu rikoksesta ja jossa

säädetään myös menetetyksi tuomitsemisesta rikosasianaineistosta erotetun aineiston perusteella, direktiivin 2014/42 ja erityisesti sen 4 artiklan sekä puitepäätöksen 2005/212 ja erityisesti sen 2 artiklan soveltamisalaan?

2) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi, onko säännöksiä, jotka koskevat oikeutta tutustua asian aineistoon menettelyissä, jotka koskevat lainvastaisesti hankittua omaisuutta, pidettävä yhteensopivina perusoikeuskirjan 47 artiklassa ja direktiivin 2014/42 8 artiklan 1 kohdassa vahvistetun oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden kanssa?

3) Onko unionin oikeuden ensisijaisuuden periaatetta tulkittava siten, että se on esteenä sille, että jäsenvaltion perustuslakituomioistuin, jossa on vireillä sellaisen kansallisen lainsäädännön perustuslainmukaisuutta koskeva asia, jonka on todettu olevan ristiriidassa unionin oikeuden kanssa, päättää soveltaa oikeusvarmuuden periaatetta ja pitää voimassa tämän lainsäädännön oikeusvaikutukset sen voimassaoloaikana?”

Asia C-49/23

38 AZ:lle kuuluvaa irtainta omaisuutta sekä 1Dreamille, Produktech Engineeringille, GGP:lle ja Polaris Consultingille kuuluvia varoja takavarikoitiin vuosina 2012–2020 vireille pannuissa rikosoikeudellisissa menettelyissä, joissa oli kyse rikoshyötyyn kohdistuneesta laajamittaisesta rahanpesusta.

39 Nämä menettelyt olivat yhä tutkintavaiheessa, kun ennakkoratkaisupyyntö esitettiin.

40 Näistä menettelyistä vastaava pani vireille 9.4.2021–8.6.2021 lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevat menettelyt, joiden kohteena olivat tämä irtain omaisuus ja nämä varat. Hän toimitti näitä menettelyitä silmällä pitäen niitä koskevan aineiston toimivaltaisille tuomioistuimille.

41 AZ:lle kuuluvan irtaimen omaisuuden sekä IDreamille, Produktech Engineeringille ja BBP:lle kuuluvien varojen osalta tuomioistuimet katsoivat, ettei niitä ollut hankittu lainvastaisesti, ja päättivät nämä menettelyt. Polaris Consultingille kuuluvien varojen osalta toimivaltainen tuomioistuin katsoi, että osa niistä oli hankittu lainvastaisesti. Se tuomitsi nämä varat menetetyksi valtiolle ja päätti menettelyn muiden varojen osalta.

42 Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija, jolta näihin päätöksiin oli haettu muutosta, katsoi 22.7.–19.10.2021, että kaikki pääasiassa kyseessä oleva irtain omaisuus ja varat, mukaan lukien ne Polaris Consultingin varat, joita ei vielä ollut tuomittu menetetyksi, oli hankittu lainvastaisesti. Varat tuomittiin näin menetetyksi ja siirrettiin valtion varoihin.

43 Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijan ratkaisuihin ei rikosprosessilain 631 §:n 3 momentin mukaan voida hakea muutosta, minkä vuoksi AZ, 1Dream, Produktech Engineering, BBP ja Polaris Consulting panivat Latvijas Republikas Satversmes tiesassa, joka on pyytänyt ennakkoratkaisua, vireille näiden säännösten perustuslainmukaisuuden arviointiin tähtäävän menettelyn väittäen, että nämä säännökset eivät olleet Latvian perustuslain 92 §:n ensimmäisessä virkkeessä vahvistetun oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva oikeuden mukaisia puitepäätöksen 2005/212 ja direktiivin 2014/42 valossa tarkasteltuna, koska niillä estettiin tämän oikeuden käyttäminen.

44 Voidakseen ratkaista nämä käsiteltäväkseen saatetut asiat ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii ensimmäiseksi edellä 29–35 kohdassa yhteenvedonomaisesti tarkastelluista syistä, voidaanko puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 soveltaa.

45 Toiseksi siltä varalta, että tätä puitepäätöstä ja tätä direktiiviä katsotaan voitavan soveltaa käsiteltävässä tapauksessa, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että olisi selvitettävä, edellyttävätkö perusoikeuskirjan 47 artikla ja direktiivin 8 artiklan 6 kohta sen takaamista, että ensimmäistä kertaa vasta valitusasteessa tehtyyn päätökseen menetetyksi tuomitsemisesta voidaan hakea muutosta, ja pohdittava tapauksen niin vaatiessa mahdollisuutta pitää voimassa niiden säännösten vaikutukset, jotka se katsoisi unionin oikeuden vastaisiksi.

46 Tämän vuoksi Latvijas Republikas Satversmes tiesa on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Kuuluuko kansallinen lainsäädäntö, jonka nojalla kansallinen tuomioistuin päättää lainvastaisesti hankitun omaisuuden menetetyksi tuomitsemisesta tällaista omaisuutta koskevassa erillisessä menettelyssä, joka on erotettu pääasiaa koskevasta rikosoikeudellisesta menettelystä, ennen kuin rikos on todettu ja henkilö on tuomittu rikoksesta ja jossa säädetään myös menetetyksi tuomitsemisesta rikosasianaineistosta erotetun aineiston perusteella, direktiivin 2014/42 ja erityisesti sen 4 artiklan sekä puitepäätöksen 2005/212 ja erityisesti sen 2 artiklan soveltamisalaan?

2) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi, onko direktiivissä 2014/42 ja erityisesti sen 8 artiklan 6 kohdan toisessa virkkeessä tarkoitetulla menetetyksi tuomitsemista koskevalla päätöksellä tarkoitettava paitsi tuomioistuimen päätöstä, jolla omaisuus on todettu lainvastaisesti hankituksi ja tuomittu menetetyksi, myös tuomioistuimen päätöstä, jolla päätetään lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskeva menettely?

3) Jos toiseen kysymykseen vastataan kieltävästi, onko sellainen lainsäädäntö, jossa ei säädetä omaisuuteen sidoksissa olevan henkilön mahdollisuudesta hakea muutosta menetetyksi tuomitsemista koskevaan päätökseen, yhteensopiva perusoikeuskirjan 47 artiklan ja direktiivin 2014/42 8 artiklan 6 kohdan toisen virkkeen kanssa?

4) Onko unionin oikeuden ensisijaisuuden periaatetta tulkittava siten, että se on esteenä sille, että jäsenvaltion perustuslakituomioistuin, jonka on ratkaistava unionin oikeuden vastaiseksi todetun kansallisen lainsäädännön perustuslainvastaisuutta koskeva kanne, toteaa, että asiassa sovelletaan oikeusvarmuuden periaatetta ja että kyseisen lainsäädännön oikeusvaikutukset pysyvät väliaikaisesti voimassa siihen ajankohtaan asti, joka kyseisen tuomioistuimen ratkaisussa määritetään ajankohdaksi, jona riidanalaisen säännöksen oikeusvaikutukset lakkaavat?”

Asia C-161/23

47 VL:lle, ZS:lle, Lireva Investmentsille, VI:lle ja FORTRESS FINANCElle kuuluvia varoja, rahoitusvälineitä ja irtainta omaisuutta takavarikoitiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, joissa oli kyse rikoshyötyyn kohdistuneesta laajamittaisesta rahanpesusta.

48 Nämä menettelyt olivat yhä tutkintavaiheessa, kun ennakkoratkaisupyyntö esitettiin.

49 Menettelyistä vastaava henkilö pani myöhemmin vireille lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevat menettelyt, joiden kohteena olivat nämä varat ja irtain omaisuus. Hän toimitti näitä menettelyitä silmällä pitäen niitä koskevan aineiston toimivaltaisille tuomioistuimille.

50 VL, ZS, Lireva Investments, VI ja FORTRESS FINANCE toimittivat näissä menettelyissä joko niistä vastaavalle tai tuomioistuimille, joiden käsiteltäväksi asiat oli saatettu, tiedot varojensa alkuperän laillisuudesta. Kyseiset tuomioistuimet totesivat kaikissa näissä lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevissa menettelyissä annetuilla lainvoimaisilla päätöksillä, että pääasioissa kyseessä olleet varat ja irtain omaisuus oli hankittu lainvastaisesti. Nämä varat ja irtain omaisuus tuomittiin näin menetetyksi ja siirrettiin valtion varoihin.

51 VL, ZS, Lireva Investments, VI ja FORTRESS FINANCE katsoivat, että rikosprosessilain 124 §:n 6 momentilla, 125 §:n 3 momentilla ja 126 §:n 3^1 momentilla käyttöön otetuilla todistelua koskevilla säännöksillä ei turvattu prosessuaalista yhdenvertaisuutta tässä menettelyssä ja loukattiin syyttömyysolettaman periaatetta ja panivat tästä syystä Latvijas Republikas Satversmes tiesassa (perustuslakituomioistuin, Latvia), joka on pyytänyt ennakkoratkaisua, vireille näiden säännösten perustuslainmukaisuuden arviointiin tähtäävän menettelyn väittäen, että ne eivät olleet Latvian perustuslain 92 §:n ensimmäisessä ja toisessa virkkeessä vahvistettujen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ja syyttömyysolettaman vaatimusten mukaisia puitepäätöksen 2005/212 ja direktiivin 2014/42 valossa tarkasteltuna.

52 Voidakseen ratkaista nämä käsiteltäväkseen saatetut asiat ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii ensimmäiseksi jo edellä 29–35 kohdassa yhteenvedonomaisesti tarkastelluista syistä, voidaanko puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 soveltaa.

53 Toiseksi siltä varalta, että tätä puitepäätöstä ja tätä direktiiviä katsotaan voitavan soveltaa käsiteltävässä tapauksessa, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että olisi selvitettävä, onko lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevassa menettelyssä sovellettava todistelusäännöstö perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklassa vahvistettujen sekä direktiivin 8 artiklan 1 kohdassa säädettyjen oikeuksien mukainen, ja pohdittava tapauksen niin vaatiessa mahdollisuutta pitää voimassa niiden säännösten vaikutukset, jotka se katsoisi unionin oikeuden vastaisiksi.

54 Tämän vuoksi Latvijas Republikas Satversmes tiesa on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Kuuluuko kansallinen lainsäädäntö, jonka nojalla kansallinen tuomioistuin päättää lainvastaisesti hankitun omaisuuden menetetyksi tuomitsemisesta tällaista omaisuutta koskevassa erillisessä menettelyssä, joka on erotettu pääasiaa koskevasta rikosoikeudellisesta menettelystä, ennen kuin rikos on todettu ja henkilö on tuomittu rikoksesta ja jossa säädetään myös menetetyksi tuomitsemisesta rikosasianaineistosta erotetun aineiston perusteella, direktiivin 2014/42 ja erityisesti sen 4 artiklan sekä puitepäätöksen 2005/212 ja erityisesti sen 2 artiklan soveltamisalaan?

2) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi, onko riidanalaisissa säännöksissä vahvistettujen kaltaisia kansallisia säännöksiä, jotka koskevat omaisuuden laittoman alkuperän todistamista lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevissa menettelyissä, pidettävä yhteensopivina perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklassa ja direktiivin 2014/42 8 artiklan 1 kohdassa vahvistetun oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden kanssa?

3) Onko unionin oikeuden ensisijaisuuden periaatetta tulkittava siten, että se on esteenä sille, että jäsenvaltion perustuslakituomioistuin, jossa on vireillä sellaisen kansallisen lainsäädännön perustuslainmukaisuutta koskeva asia, jonka on todettu olevan ristiriidassa unionin oikeuden kanssa, päättää soveltaa oikeusvarmuuden periaatetta ja pitää voimassa tämän lainsäädännön oikeusvaikutukset sen voimassaoloaikana?”

55 Koska asiat C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 liittyvät toisiinsa, ne on yhdistettävä tuomion antamista varten.

Tapahtumat ennakkoratkaisupyyntöjen esittämisen jälkeen

56 VL on ennakkoratkaisupyyntöjen esittämisen jälkeen saattanut ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen käsiteltäväksi vaatimuksen siitä, että tämä täsmentäisi tai täydentäisi unionin tuomioistuimille esitettyjä kysymyksiä siitä syystä, että se rikosoikeudellinen menettely, josta erillisessä menettelyssä hänen omaisuutensa oli tuomittu menetetyksi, oli päätetty hänen syyllisyyttään toteamatta.

57 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin hylkäsi vaatimuksen 30.8.2024 antamallaan päätöksellä, joka toimitettiin unionin tuomioistuimen kirjaamoon 9.9.2024. Se totesi päätöksessään ilmoittaneensa jo unionin tuomioistuimelle, että lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskeva menettely on itsenäinen ja rikosoikeudellisesta menettelystä sillä tavoin erillinen, että ensin mainittu ei ole sidoksissa jälkimmäisessä omaksuttuun ratkaisuun. Tämän päätöksen mukaan unionin tuomioistuimelle on ilmoitettu, että lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskeva menettely voi johtaa menetetyksi tuomitsemiseen, kun taas rikosoikeudellinen menettely voidaan päättää tämän jälkeen todisteiden puuttumisen vuoksi. Lopuksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin totesi vielä, että VL:n esiin tuomia seikkoja ei voitu pitää uusina.

Asian käsittelyn suullisen vaiheen uudelleen aloittamista koskevat pyynnöt

58 JG ja VL ovat unionin tuomioistuimen kirjaamoon 26.8.2024 ja 4.9.2024 toimittamillaan asiakirjoilla esittäneet pyynnön siitä, että asian käsittelyn suullinen vaihe aloitetaan uudelleen.

59 Vaatimustensa tueksi JG ja VL ovat vedonneet siihen, että julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa tarkastellaan seikkoja, joista asian osapuolilla ei ole ollut tilaisuutta lausua unionin tuomioistuimessa ja joita voidaan pitää erittäin merkityksellisinä näissä asioissa annettavan ratkaisun kannalta.

60 JG on viitannut ensinnäkin tiettyihin sellaisiin seikkoihin, jotka oli tuotu esiin ratkaisuehdotuksessa direktiivin 2014/42 8 artiklan 6 kohdan toisen virkkeen tulkinnan osalta ja joista osapuolilla ei hänen mukaansa ole ollut tilaisuutta lausua. Tämän jälkeen hän on esittänyt, että mainitun säännöksen tulkinta voi myös vaikuttaa varojen takaisinhankinnasta ja menetetyksi tuomitsemisesta 24.4.2024 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2024/1260 (EUVL L, 2024/1260) tulkintaan. Hänen mukaansa tämän direktiivin antamista – istunnon toimittamisen jälkeen – on pidettävä uutena seikkana.

61 VL on puolestaan ilmoittanut, että häntä vastaan vireille pantu rikosoikeudellinen menettely on päätetty hänen syyllisyyttään toteamatta. VL:n mukaan olisi syytä keskustella siitä, mitä on katsottava oikeudellisesti seuraavan siitä, että rikoksentekijään kohdistettu rikosoikeudellinen

menettely voidaan päättää silloinkin, kun omaisuuden menetetyksi tuomitsemisesta on jo päätetty lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevassa menettelyssä, joka on pantu vireille mainitun rikosoikeudellisen menettelyn aikana.

62 Tässä yhteydessä on muistettava, että unionin tuomioistuin voi työjärjestyksensä 83 artiklan mukaisesti julkisasiamiestä kuultuaan milloin tahansa määrätä asian käsittelyn suullisen vaiheen aloitettavaksi uudelleen erityisesti, jos se katsoo, ettei sillä ole riittävästi tietoa asiasta, tai jos asianosainen on suullisen vaiheen päättyneeksi julistamisen jälkeen vedonnut uuteen seikkaan, joka voi olennaisesti vaikuttaa unionin tuomioistuimen ratkaisuun, taikka jos asia on ratkaistava sellaisella perusteella, josta osapuolilla ei ole ollut tilaisuutta lausua.

63 On myös muistettava, ettei Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännössä eikä unionin tuomioistuimen työjärjestyksessä määrätä asianosaisten mahdollisuudesta esittää huomautuksia vastaukseksi julkisasiamiehen ratkaisuehdotukseen (tuomio 31.1.2023, Puig Gordi ym., C-158/21, EU:C:2023:57, 37 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

64 Lisäksi SEUT 252 artiklan toisen kohdan mukaan julkisasiamies esittää täysin puolueettomana ja riippumattomana julkisessa istunnossa perustellut ratkaisuehdotukset asioissa, jotka Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön mukaan vaativat hänen myötävaikutustaan. Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus tai perustelut, joiden johdosta hän päätyy siihen, eivät sido unionin tuomioistuinta. Tämän vuoksi se, että osapuoli ei yhdy julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa todettuun – riippumatta ratkaisuehdotuksessa tutkituista kysymyksistä –, ei sellaisenaan voi olla peruste asian käsittelyn suullisen vaiheen aloittamiselle uudelleen (tuomio 31.1.2023, Puig Gordi ym., C-158/21, EU:C:2023:57, 38 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

65 Käsiteltävässä tapauksessa on huomattava ensinnäkin, että seikkoja, joihin JG on vedonnut asian käsittelyn suullisen vaiheen uudelleen aloittamista koskevassa pyynnössään, ei ole pidettävä lausumina, joista osapuolilla ei ole ollut tilaisuutta lausua unionin tuomioistuimessa ja joiden perusteella käsiteltävät asiat on ratkaistava. Näissä asioissa toimitetussa yhteisessä suullisessa käsittelyssä, johon JG osallistui, asian osapuolet ovat voineet tehdä selkoa oikeudellisista seikoista, joita ne pitävät merkityksellisinä sen kannalta, että unionin tuomioistuin kykenisi vastaamaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin, kuten kysymykseen direktiivin 2014/42 8 artiklan 6 kohdan toisen virkkeen tulkinnasta. Unionin tuomioistuin esitti juuri tätä säännöstä koskevan kysymyksen, johon asian osapuolia kehotettiin vastaamaan kyseisessä istunnossa. Toisekseen väitteeseen, jonka JG on perustanut direktiiviin 2024/1260, on todettava ensinnäkin, ettei ennakkoratkaisupyynnöissä ole mitenkään viitattu tähän direktiiviin. Sen 33 artiklan mukaan määräpäivä direktiivin kansallista täytäntöönpanoa varten on 23.11.2026, minkä vuoksi ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tehtävänä on tapauksen niin vaatiessa saattaa unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi pyyntö, jossa on nimenomaisesti kyse tuosta direktiivistä ja sen säännösten mahdollisesta merkityksellisyydestä asian kannalta.

66 VL:n esiintuomien seikkojen osalta on ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tavoin todettava, että tämä kansallinen tuomioistuin oli asiassa C-161/23 kyseessä olevaa ennakkoratkaisupyyntöä esittäessään ilmoittanut siitä, että epäiltyjä rikoksentekijöitä vastaan vireille pantua rikosoikeudellista menettelyä voidaan jatkaa lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskevan menettelyn aikana ja rikosoikeudellinen menettely voidaan päättää tekijää tuomitsematta, vaikka tätä omaisuutta koskeva menettely voi johtaa menetetyksi tuomitsemiseen. On siis katsottava, että osapuolilla on ollut tilaisuus tuoda esiin näkemyksensä tämän osalta.

67 Unionin tuomioistuin katsoo lisäksi, että sillä on riittävät tiedot asian ratkaisemiseksi.

68 Edellä esitetyn perusteella unionin tuomioistuin katsoo julkisasiamiestä kuultuaan, ettei asian käsittelyn suullista vaihetta ole määrättävä aloitettavaksi uudelleen.

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Asioissa C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitetyt ensimmäiset kysymykset

69 Aluksi on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansallisten tuomioistuinten ja unionin tuomioistuimen välille SEUT 267 artiklalla luodussa yhteistyömenettelyssä unionin tuomioistuimen tehtävänä on antaa kansalliselle tuomioistuimelle hyödyllinen vastaus, jonka perusteella kansallinen tuomioistuin voi ratkaista siinä vireillä olevan asian. Unionin tuomioistuimen on tämän vuoksi tarvittaessa muotoiltava sille esitetyt kysymykset uudelleen poimimalla kaikista kansallisen tuomioistuimen esittämistä seikoista ja erityisesti ennakkoratkaisupyynnön perusteluista ne unionin oikeutta koskevat seikat, joita on syytä tulkita, kun otetaan huomioon riidan kohde (tuomio 29.7.2024 CU ja ND (Sosiaaliavustukset – Välillinen syrjintä), C-112/22 ja C-223/22, EU:C:2024:636, 30 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

70 Ennakkoratkaisupyynnöistä käy tämän osalta ilmi, että pääasioissa kyseessä oleva kansallinen lainsäädäntö kuuluu rikosprosessia koskeviin kansallisiin säännöksiin, ja siinä säädetään, että silloin, kun henkilöä vastaan on aloitettu rikosoikeudellinen menettely rikoksen perusteella mutta asian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi ennakoitavissa olevassa tulevaisuudessa osoittautuu objektiivisten syiden vuoksi mahdottomaksi tai siitä voisi aiheutua huomattavia ja perusteettomia kustannuksia, voidaan aloittaa lainvastaisesti hankittua omaisuutta koskeva menettely, joka voi johtaa omaisuuden tuomitsemiseen menetetyksi. Toimivaltainen tuomioistuin voi tämän saman lainsäädännön mukaan tuomita omaisuuden menetetyksi, kun käy ilmi, että se on hankittu lainvastaisesti tai että se liittyy rikokseen. Tällaisen menettelyn tarkoituksena ei kuitenkaan ole sen rikoksen toteaminen, jonka osalta kyseinen rikosoikeudellinen menettely on pantu vireille, ja se on itsenäinen suhteessa ratkaisuun, jossa kyseisen rikosasian käsiteltäväkseen saanut tuomioistuin toteaa rikoksen.

71 Edellä todetun perusteella on siis katsottava, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen asioissa C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esittämät ensimmäiset kysymykset, jotka on syytä käsitellä yhdessä, koskevat asiallisesti sitä, onko puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 tulkittava siten, että näiden säädösten soveltamisalaan kuuluu kansallinen lainsäädäntö, jossa säädetään mahdollisuudesta ryhtyä sellaisen rikosoikeudellisen menettelyn aikana, jossa on tarkoitus selvittää, onko henkilö syyllistynyt rikokseen, menettelyyn, jolla tähdätään lainvastaisesti hankitun omaisuuden menetetyksi tuomitsemiseen kyseisen rikosoikeudellisen menettelyn aineistossa olevien seikkojen perusteella, kun tällaisessa menetetyksi tuomitsemista koskevassa menettelyssä ei ole kyse tämän rikoksen toteamisesta, ja vaikka mikään tämän henkilön sairauteen tai pakenemiseen liittyvä syy ei estäisi häntä osallistumasta oikeudenkäyntiin.

72 Tässä yhteydessä on muistettava, että puitepäätös 2005/212 ja direktiivi 2014/42, jolla sen 14 artiklan 1 kohdan mukaisesti korvattiin osittain puitepäätöksen säännökset, ovat säädöksiä, jotka on annettu rikosasioissa tehtävän oikeudellisen yhteistyön puitteissa (ks. vastaavasti tuomio 19.3.2020, ”Agro In 2001”, C-234/18, EU:C:2020:221, 52 ja 53 kohta ja tuomio 28.10.2021, Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, 32 ja 33 kohta).

73 Nämä säädökset velvoittavat jäsenvaltiot ottamaan käyttöön yhteiset vähimmäissäännöt rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn menetetyksi tuomitsemisen osalta rikosoikeudellisissa menettelyissä menettämisseuraamuksista tehtyjen tuomioistuinratkaisujen vastavuoroisen tunnustamisen helpottamiseksi (ks. vastaavasti tuomio 19.3.2020, ”Agro In 2001”, C-234/18, EU:C:2020:221, 56 kohta ja tuomio 28.10.2021, Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, 36 kohta).

74 Puitepäätöksen 2005/212 2 artiklan 1 kohdassa ja direktiivin 2014/42 4–6 artiklassa velvoitetaan jäsenvaltiot tätä silmällä pitäen säätämään tällaisesta menettämisseuraamuksesta tietyissä tilanteissa (ks. vastaavasti tuomio 21.10.2021, Okrazhna prokuratura – Varna, C-845/19 ja C-863/19, EU:C:2021:864, 48 kohta).

75 On muistettava, että nämä tilanteet edellyttävät, kuten tämän tuomion edeltävässä kohdassa mainituissa säännöksissä on todettu, että menettämisseuraamuksen ja rikoksen välillä on yhteys. Menetetyksi tuomitseminen on määritelty tämän direktiivin 2 artiklan 4 alakohdassa tuomioistuimen määräämäksi rikokseen liittyvän omaisuuden lopulliseksi menetykseksi.

76 Puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 sovelletaan siis vain näissä tilanteissa. Direktiivin soveltamisalan tällainen rajaaminen on lisäksi vahvistettu asetuksen 2018/1805 johdanto-osan 13 perustelukappaleessa, jonka mukaan tästä asetuksesta poiketen direktiivin 2014/42 alaan kuuluvilla päätöksillä ei ole tarkoitettu kattaa kaikkia menetetyksi tuomitsemista koskevia ratkaisuja, jotka on annettu jonkin rikokseen liittyvän menettelyn johdosta.

77 Tässä yhteydessä on mainittava ensiksikin siitä, että direktiivin 2014/42 1 artiklan 1 kohdan mukaan, kun sitä tarkastellaan yhdessä direktiivin johdanto-osan 5 ja 22 perustelukappaleen kanssa, tässä direktiivissä vahvistetaan vähimmäissäännöt muun muassa omaisuuden menetetyksi tuomitsemista varten rikosasiassa.

78 Toiseksi on huomattava unionin tuomioistuimen todenneen, että puitepäätöksessä 2005/212 ja direktiivissä 2014/42 säädettyjen vähimmäissääntöjen alaan ei kuulu kansallinen lainsäädäntö, joka koskee rikoksentekovälineiden tai lainvastaisesta toiminnasta peräisin olevan hyödyn menetetyksi tuomitsemista, josta jäsenvaltion tuomioistuin määrää sellaisessa menettelyssä tai sellaisen menettelyn päätteeksi, jossa ei ole kyse yhden tai useamman rikoksen toteamisesta (ks. vastaavasti tuomio 19.3.2020, ”Agro In 2001”, C-234/18, EU:C:2020:221, 57 ja 62 kohta ja tuomio 28.10.2021, Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, 37, 39 ja 41 kohta sekä tuomio 9.3.2023, Otdel ”Mitnichesko razsledvane i razuznavane”, C-752/21, EU:C:2023:179, 40 kohta).

79 Näiden säädösten soveltamisalaan ei kuulu kansallinen menettely, jossa keskitytään yksinomaan sen selvittämiseen, onko omaisuus hankittu lainvastaisesti – vaikka siihen ryhdytäänkin sen tiedon perusteella, että henkilöä syytetään tietyistä rikoksista –, ja joka toimitetaan riippumatta rikoksesta epäiltyä vastaan aloitetusta mahdollisesta rikosoikeudellisesta menettelystä ja sen lopputuloksesta, kuten mainitun tekijän mahdollisesta tuomitsemisesta (ks. vastaavasti tuomio 19.3.2020, ”Agro In 2001”, C-234/18, EU:C:2020:221, 60 kohta ja tuomio 28.10.2021, Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, 38 kohta).

80 Edellä tarkasteltujen näkökohtien perusteella menettelyn, jossa on kyse – vaikka siitä onkin säädetty kansallisissa rikosprosessia koskevissa säännöksissä – yksinomaan sen selvittämisestä puitepäätöksessä 2005/2014 ja direktiivissä 2014/42 tarkoitetun yhden tai useamman rikoksen

toteamista koskevan menettelyn aineistosta saatujen tietojen perusteella, onko tietty omaisuus hankittu lainvastaisesti, ilman että menetetyksi tuomitsemista käsittelevällä tuomioistuimella olisi tällaisessa menettelyssä toimivalta todeta tämä rikos ja ilman että tällainen toteamus olisi tehty yhden tai useamman rikoksen toteamista koskevassa menettelyssä, ei voida katsoa kuuluvan näiden säädösten soveltamisalaan.

81 Näin on ensinnäkin siksi, että vaikka sitä, että menetetyksi tuomitsemista koskeva menettely toimitetaan kansallisten rikosprosessioikeudellisten säännösten mukaisesti, voidaan pitää indisiona menetetyksi tuomitsemista koskevan menettelyn ja rikoksen toteamisen välisestä välttämättömästä yhteydestä, sitä ei yksin voida pitää sen kannalta ratkaisevana seikkana, että tällaisen menetetyksi tuomitsemista koskevan menettelyn olisi katsottava kuuluvan puitepäätöksen 2005/212 tai direktiivin 2014/42 soveltamisalaan.

82 Toisekseen on myös niin, ettei direktiivin 2014/42 4 artiklan 2 kohta aseta kyseenalaiseksi sellaisen menetetyksi tuomitsemista koskevan menettelyn sulkemista puitepäätöksen 2005/212 ja tämän direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle, jossa on kyse yksinomaan sen selvittämisestä, onko tietty omaisuus hankittu lainvastaisesti, ilman että asiaa käsittelevällä tuomioistuimella olisi toimivalta todeta yksi tai useampi rikos ja ilman että tällainen rikos olisi ensin todettu.

83 Tässä direktiivin säännöksessä säädetään tämän osalta, että silloin kun menetetyksi tuomitseminen on direktiivin 2014/42 4 artiklan 1 kohdan nojalla mahdotonta ainakin, kun epäilty tai syytetty on sairas tai paennut, jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoshyöty ja rikoksentekovälineet voidaan tuomita menetetyiksi, kun on aloitettu rikosoikeudellinen menettely rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, ja kun menettely olisi voinut johtaa rikoksesta tuomitsemiseen, jos epäilty tai syytetty olisi voinut osallistua oikeudenkäyntiin.

84 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 27 kohdassa todennut, tilanteet, joissa direktiivin 2014/42 4 artiklan 2 kohta velvoittaa jäsenvaltiot ottamaan käyttöön toimenpiteet, joiden avulla omaisuutta voidaan tuomita menetetyksi, on määritelty vastakohtana niille, joista säädetään direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa.

85 Viimeksi mainitussa säännöksessä on näet kysymys epäillylle tai syytetylle kuuluvien sellaisten välineiden ja hyödyn tai näiden arvoa vastaavan omaisuuden menetetyksi tuomitsemisesta, joita on käytetty rikoksen tekemiseen tai saatu rikoksesta, josta epäilty tai syytetty on lainvoimaisesti tuomittu (ks. vastaavasti tuomio 21.10.2021, Okrazhna prokuratura – Varna, C-845/19 ja C-863/19, EU:C:2021:864, 55 kohta ja tuomio 12.5.2022, RR ja JG (Kolmansille kuuluvan omaisuuden jäädyttäminen), C-505/20, EU:C:2022:376, 50 kohta).

86 Direktiivin 2014/42 4 artiklan 2 kohdassa on sitä vastoin kyse – niin kuin direktiivin johdanto-osan 15 perustelukappaleesta käy ilmi – tilanteesta, jossa tällainen tuomitseminen ei ole mahdollista siksi, että epäilty tai syytetty ei tiettyjen syiden vuoksi ole saapunut tuomioistuimeen, eli ainakin silloin, kun epäilty tai syytetty on sairas tai paennut, mutta jossa rikosoikeudellinen menettely on pantu vireille rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, ja kun menettely olisi voinut johtaa rikoksesta tuomitsemiseen, jos kyseinen epäilty tai syytetty olisi voinut osallistua oikeudenkäyntiin.

87 Tästä seuraa, että direktiivin 2014/42 4 artiklan 2 kohdassa säädetty menetetyksi tuomitseminen edellyttää, vaikka siinä viitataankin direktiivin 2 artiklan 1 ja 3 alakohdassa tarkoitettuihin rikoksentekovälineisiin ja rikoshyötyyn, täysin siitä riippumatta, onko rikoksentekijä tuomittu, sitä, että menettämisseuraamuksesta määräävä tuomioistuin voi arvioida, onko rikos todellisuudessa tapahtunut.

88 Direktiivin 2014/42 4 artiklan 2 kohdassa ei siis ole kyse pääasiassa kyseessä olevan kaltaisesta menettelystä, jonka avulla voidaan nopeasti päättää menetetyksi tuomitsemisesta mutta jonka kohteena ei ole rikoksen toteaminen.

89 Edellä tarkasteltujen näkökohtien perusteella asioissa C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitettyihin ensimmäisiin kysymyksiin on vastattava, että puitepäätöstä 2005/212 ja direktiiviä 2014/42 on tulkittava siten, että näiden säädösten soveltamisalaan ei kuulu kansallinen lainsäädäntö, jossa säädetään mahdollisuudesta ryhtyä sellaisen rikosoikeudellisen menettelyn aikana, jossa on tarkoitus selvittää, onko henkilö syyllistynyt rikokseen, menettelyyn, jolla tähdätään lainvastaisesti hankitun omaisuuden menetetyksi tuomitsemiseen kyseisen rikosoikeudellisen menettelyn aineistossa olevien seikkojen perusteella, kun tällaisessa menetetyksi tuomitsemista koskevassa menettelyssä ei ole kyse tämän rikoksen toteamisesta, ja vaikka mikään tämän henkilön sairauteen tai pakenemiseen liittyvä syy ei estäisi häntä osallistumasta oikeudenkäyntiin.

Asioissa C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitetyt toinen ja kolmas kysymys sekä asiassa C-49/23 esitetty neljäs kysymys

90 Kun otetaan huomioon asioissa C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitettyihin ensimmäisiin kysymyksiin annettu vastaus, näissä asioissa esitettyihin muihin kysymyksiin ei ole tarpeen vastata, sillä ne on esitetty unionin tuomioistuimelle siltä varalta, että näihin ensimmäisiin kysymyksiin vastataan myöntävästi, tämän estämättä sitä, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa pääasioissa voitavan soveltaa tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 22.5.2012 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2012/13/EU (EUVL 2012, L 1423, s. 1) tai eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisessa menettelyssä 9.3.2016 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä (EU) 2016/343 (EUVL 2016, L 65, s. 1).

Oikeudenkäyntikulut

91 Pääasian asianosaisten osalta asioiden käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevien asioiden käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (ensimmäinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Asiat C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 on yhdistetty tuomion antamista varten.

2) **Rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta 24.2.2005 tehtyä neuvoston puitepäätöstä 2005/212/YOS ja rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa 3.4.2014 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2014/42/EU**

on tulkittava siten, että

näiden säädösten soveltamisalaan ei kuulu kansallinen lainsäädäntö, jossa säädetään mahdollisuudesta ryhtyä sellaisen rikosoikeudellisen menettelyn aikana, jossa on tarkoitus selvittää, onko henkilö syyllistynyt rikokseen, menettelyyn, jolla tähdätään lainvastaisesti hankitun omaisuuden menetetyksi tuomitsemiseen kyseisen rikosoikeudellisen menettelyn aineistossa olevien seikkojen perusteella, kun tällaisessa menetetyksi tuomitsemista koskevassa menettelyssä ei ole kyse tämän rikoksen toteamisesta, ja vaikka mikään tämän henkilön sairauteen tai pakenemiseen liittyvä syy ei estäisi häntä osallistumasta oikeudenkäyntiin.

Allekirjoitukset